

DEVENİN MİZAH ÖĞESİ OLARAK KULLANIMINA BİR ÖRNEK: CADALAZUN DEVESİ

Ömer SAVRAN¹

Yusuf Can TIRAŞ²

Özet

Deve, çöllerde yaşaması, uzun süre susuzluğa dayanması ve yük taşımacılığında kullanılması gibi yönleriyle önemli bir hayvandır. Bilinen özellikleriyle deve genelde İslâm toplumlarında, özelde ise Arap toplumunda önemli bir hayvandır. Deve, benzer özellikleri sebebiyle Türkler ve Türk kültürü açısından da önemli bir hayvan olarak kabul görmüş ve deve etrafında gerek sözlü gerekse yazılı geniş bir dil malzemesi oluşmuştur.

Edebiyatımızda ve kültürümüzde önemli bir değer olarak karşımıza çıkan deve, II. Meşrutiyet döneminde, 1911 yılında, Nurettin Rüştü ve Haydar Rüştü tarafından çıkarılan "CadaloZ Gazetesi"nde mizahî bir unsur olarak kullanılmıştır. Dönemin siyasi yapısını ele alan bu gazete, 4 Nisan - 9 Eylül 1911 tarihleri arasında 45 sayı olarak çıkmış ve daha sonra da yayın hayatına son vermiştir. Söz konusu gazete ayrıca her ay mizahi bir kitap basımına da karar vermiştir. İşte bu kitaplardan biri de "CadaloZun Devesi" başlığını taşıyan eserdir.

Eserde deve, zorluklara katlanması, susuzluğa ve açlığa dayanması, omzuna yüklenen ağırlıklar sebebiyle devrin insanının yaşamıyla ilişkilendirilerek mizahi bir dille anlatılmıştır. Eserde "Tavork, Kaparoz, Kokoz, Çil Horoz, Kokoroz ve Aforoz" takma isimleriyle kaleme alınmış altı şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin her birinde toplumdaki insanlar deveye benzetilerek devenin vasıfları üzerinden topluma mesaj verilmeye çalışılmıştır. Bu mesajlarda topluma veya dönemin yöneticilerine yönelik mizahın yanında yer yer hicve de rastlanmaktadır.

"CadaloZun Devesi" adlı esere devenin, mizahi bir öğe olarak kullanılması ve insan yaşamıyla özdeşleştirilmesi açısından bakıldığında insanın daha çok çalışarak ve çabalayarak, özgürlüğü için mücadele etmesi ve onu kazanması gerektiği düşüncesinin vurgulandığını söylemek mümkündür. Zira özgürlükten maksat, insanın tembelliğe alışması, vatanını ve milletini unutmaması demek değildir.

Bu çalışmada "CadaloZun Devesi" adlı eserde yer alan şiirler; içerik, şekil, dil-üslup ve ahenk başlıkları altında incelenerek devenin kültürümüzdeki yeri ve öneminden hareketle mizah ve hiciv unsuru olarak kullanılması üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: II. Meşrutiyet, Basın, Mizah, CadaloZ'un Devesi, Deve

AN EXAMPLE OF THE USE AS A HUMOROUS İTEM OF CAMEL: THE CAMEL OF CADALAZ

Abstract

Camels are an important ancestor in the desert, living in drought, relying on drought for a long time and being used for cargo transportation. The camel is an important animal in Islamic societies in general and Arab society in particular. Because of its similar characteristics, the camel was regarded as an important animal in terms of Turks and Turkish culture and a wide language material was written around the camel, both oral and written.

In our literature and culture, the camel, which emerged as an important value, During the Constitutional period, "CadaloZ Newspaper" published by Nurettin Rüştü and Haydar Rüştü was used as a humorous element in 1911. This newspaper,

¹ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, savranomer@hotmail.com.

² Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, yusufcantiras@gmail.com.

which deals with the political structure of the period, came out as 45 points between April 4 and September 9, 1911, and then ended its publication. The newspaper also decided to publish a humorous book each month. One of these books is the title bearing the heading of "The Camel of The Cadaloz".

The camel is described as a humorous dille by associating it with the life of the devil because of the burden of the camel, the difficulty of endurance, the reliance on thirst and hunger, the weight loaded on the shoulder. There are six poems in the work that have been preserved with the nicknames of "Tavork, Kaparoz, Kokoz, Çil Horoz, Kokoroz and Aforoz". In each of these poems, people in society tried to give collective messages through their qualities in analogy with the past. In these messages, there is a satire, as well as a humor about the gathering or the administrators of the period.

It is possible to say that it is emphasized that the human being should struggle and struggle for his freedom and win it when he is seen as a "humorous element" and "identification with human life". Because the purpose of liberty is not to get used to laziness, to forget your country and your nation.

In this work, poems in the work titled " The Camel of The Cadaloz " Content, form, language-style, and harmony, the use of humor and satire as an element in the movement from the place and importance of the culture will be emphasized.

Key Words: II. Constitutional Monarchy, Press, Humor, Cascade, Cave

II. Meşrûtiyet'in İlanından Sonra Meydana Gelen Siyasî, Sosyal ve Kültürel Durum³

I.Meşrûtiyet dönemi öncesinde tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid, 13 Şubat 1978'de meclisi feshederek, istibdat dönemini başlatmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde buluan aydınlar ve şairler, baskı ortamı neticesinde, edebî eserlerinde siyasete girmemiş, bir kısmı yazılarına ara verirken, bir kısmı da yurtdışına gitmiştir. Bunun yanısıra II. Abdülhamid muhalifleri, sürgün ve ölüm gibi cezalarla karşı karşıya gelmiştir. Muhalifliğin ve düşünce özgürlüğünün kısıtlı bir şekilde olduğu bu dönem, 1889'da gizlice teşkilatlanan İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin çalışmaları sonucunda 23 Temmuz 1908'de, Sultan II. Abdülhamid'in anayasayı yürürlüğe koymasıyla son bulmuştur (Polat 2013: 4).

Anayasanın yürürlüğe konmasından sonra, meydana gelen "özgürlük" ortamı, birçok çevrede yankısını bulmuştur. Siyasi düşüncelerin özgürce dile getirilebileceği bir ortamda, dernek, cemiyet ve fırka gibi unsurlar çoğalmaya başlamıştır. Bu dönemde anayasada "1909'da yapılan bir değişiklik her türlü cemiyet kurma ve gösteri hakkı teminat altına" alınmıştır (Polat 2013:4). Ayrıca bu haklar neticesinde ülkedeki dinî ve millî azınlıklar da siyasi yapılarını oluşturmuşlardır (Polat 2013:4). Bu dönemde Batıcılık, Osmanlılık, İslâmcılık, Türkçülük, Sosyalizm gibi fikir akımları da ortaya çıkmıştır. Dönemin siyasî koşulları daha sonra Batıcılık ve Türkçülük fikirlerinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. II. Meşrûtiyet dönemindeki fikir akımları TBMM'nin kurulmasına (23 Nisan 1920) kadar devam etmiştir. Bu dönemde iki siyasi fırka da ön plandadır. Bunlardan biri İttihat ve Terakki Fırkası, diğer ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır. Siyasî düşünce olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti, hem Milli Mücadele'de hem de sonrasında etkili olmuştur. Bunların yanısıra feminist örgütlenmeler de göze çarpar (Polat 2013: 5-9).

Bu dönem sadece siyasi örgütlenmelerin çoğalması sonucunu doğurmamıştır. Ayrıca, edebî ortam da buna göre şekillenmiştir. Bu dönem "Fecr-i Âtî" ve "Millî Edebiyat" olmak üzere iki edebî akımı da ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında, basım hayatında "dergicilik" önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde kadın ve çocuklara yönelik dergiler çıkarılmıştır. Mizahî dergilerin sayısı da siyasi özgürlük sonucu artmaya başlamıştır. Bu mizah dergileri: "Afacan (1911), Alafranga (1910), Arz-ı hâl (1909), Boflboğaz ile Güllâbi (1908), Cadaloz (1911), Cart Beyim (1911), Cellat (1908), Cem (1910- 1928), Cici (1911), Cingöz (1911), Coşkun Kalender (1909), Curcuna (1911), Çekirge (1911), Çingirak (1908), Çimdik (1910), Dalkavuk (1911), Davul (1908- 1909), Deccal (1919), Dertli (1919), Dertli ile Garip (1910), Diken (1918-1920), Djem (Cem) (1912), Düflünüyorum (1910), Edep Yâhû (1908-1909), El-üfürük (1908), Eşref (1909), Eşşek (1910-1912), Feylesof (1914), Gaga Burun ile İbiş (1908), Gıdık (1910-1912), Hacivat (1908), Hande (1910), Hande (1916-1917), Hayâl-i Cedit (1910-1911), Hoca Nasrettin (1908), Hokkabaz (1908), İncili Çavuş (1908), Kalem (1908-1911), Karakuş Ezop (1908), Kara Sinan (1911), Karikatür (1914), Karikatür (1919), Kartal (1909), Kibar (1910), Körük (1908), Kukuruk (1908), Lâla (1910), Latîfe (1911), Leylak (1914), Malum (1910), Mir'at-ı Âlem (1908), Musavver Cellat (1908), Musavver Geveze (1908-1909), Musavver Karnaval (1908), Musavver Papağan (1908-1909), Nekregû ile Piflekâr (1908), Perde (1911-

³ Bu bölümün oluşmasında geniş ölçüde şu eserden yararlanılmıştır: Polat, N. Hikmet & Argunşah, H (2013). "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı". Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
İlgili bölümü Nâzım Hikmet POLAT hazırladığından, atıflar "Polat" olarak yapılmıştır.

1913), *Püsküllü Bela* (1908-1909), *Şâhika* (1910), *Şaka* (1911), *Şakacı* (1908), *Tasvir-i Hayâl* (1908), *Tonton Risalesi* (1908), *Üç Gazete* (1908), *Yeni Geveze* (1910-1912), *Yeniçeri* (1911-1912), *Yuhâ* (1910), *Zevzek* (1908), *Zıdır* (1908), *Zuhuri* (1908), *Züğürt* (1911)” (Polat 2013:15).

Mizahî dergilerin çeşitli siyasi düşüncelere sahip olması ve eleştiride sınır tanımamaları bir süre sonra İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin başa geçmesiyle sınırlandırılmaya çalışılmış, hatta bir kısmı kapatılmıştır. II. Meşrutiyet'in hareketli ortamı, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin aldığı kararlar neticesinde sınırlandırılmaya başlamıştır.

II. Meşrûtiyet Dönemi'nde Mizahî Bir Gazete: “Cadaloz Gazetesi”

Cadaloz Gazetesi, II. Meşrûtiyet döneminde Nurettin Rüştü ve Haydar Rüştü tarafından 22 Mart 1327 (4 Nisan 1911)'den 27 Ağustos 1327 (9 Eylül 1911)'e kadar 45 sayı olarak çıkan mizahî bir gazetedir (Erdem&Sandıkçı 2015:148).

Gazetenin imtiyaz sahibi olan Nurettin Rüştü, 1882'de Konya'da doğmuştur. İstanbul Dârülfünûnu Hukuk Fakültesi'nde iken gazeteciliğe başlamıştır. II. Meşrûtiyet döneminde 1908-1909 yıllarında 115 sayı olarak “Geveze” ve 1911'de ise “Cadaloz” mizah gazetelerini çıkarmıştır. Hiciv yönü çok kuvvetli olan yazar, Cumhuriyet döneminde “Büngül” soyadını almıştır. Manzum ve mensur birçok eseri olan yazar, 1951'de İzmir'de vefat eden yazar, orada gömülmüştür. Yayınlanan eserleri: “Türk Evlerine Armağan”, Dumlupınar Duyguları”, “Eski Eserler Ansiklopedisi”, Cambaz Deli Osman”, “Şarkılarım”, “Yanan Dünyadan Yankılar”, “Okçuluk Hakkında Hülâsa”dır (Büngül: 7; Erdem&Sandıkçı 2015: 154).

Gazetenin bir diğer yazarı da Haydar Rüştü'dür. 1890 yılında Gümüşhane'de doğan yazar, öncelikle Trabzon'da on beş günde bir yayımlanan Envâr-ı Vicdân Mescmuası'na Dedebeyoğlu Ali Haydar adıyla yazılarını göndermiş, ardından Nurettin Rüştü ile Cadaloz gazetesini çıkarmıştır (Erdem&Sandıkçı 2015: 155).

Haydar Rüştü, ayrıca Kemal İrem ile birlikte Selanik'te Yıldırım gazetesini çıkarmış, burada kendisini Makedonya, Epir, Trakya, Aadalar ve İstanbul'a kadar tanıtmıştır (Erdem&Sandıkçı 2015:155). Rumlar tarafından öne sürülen iddiaları çürütmek için de Duygu gazetesini çıkaran yazar, Hakimiyet-i Milliye gazetesine de haber toplamıştır (Erdem&Sandıkçı 2015:155).

21 Kasım 1922'de İzmir Belediye Meclisi üyesi seçilen Haydar Rüştü, 1923 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın onayıyla Denizli mebusu olarak meclise girmiş, yedi dönem süresince görevini sürdürmüştür (Erdem&Sandıkçı 2015:155). Soyadı Kanunu neticesinde Öktem soyismini alan yazar, 11 Ağustos 1951'de İstanbul'da vefat etmiştir (Erdem&Sandıkçı 2015:155).

Türk mizah basınında önemli bir yere sahip olan “Cadaloz Gazetesi”, Salı ve Cuma günleri yayımlanmıştır (Erdem&Sandıkçı 2015: 148). Gazete 34. ve 41. Sayıları aralığında “Afacan” ismiyle çıkmıştır (Erdem&Sandıkçı 2015: 148). Gazete karikatürlü olmasının yanısıra, yazarları takma isimlerle yazılarını yayımlamıştır. “Çakırpençe, Lef-i, Silis, İmza, Munkad, Kahveciyan, Kokoz, Horoz, Klavuz, Çaparoz, Kasımpaşalı, Safa, Cin, Cadaloz, V.H, Dehşet” takma adlarının kullanıldığı dergide, bu adların metni tamamlayıcı bir parça olduğu görülmektedir

(Erdem&Sandıkçı 2015: 154). Dergi, İttihat ve Terakki yönetiminin kendilerine muhalif olan gazete ve dergileri kapatması sonucunda, 9 Eylül 1911'de yayın hayatına veda etmiştir.

Cadaloz Gazetesi, ayrıca her ay bir kitap yayımlamak istemişi bunun sonucunda "Cadaloz'un Devesi" adlı bir kitap yayımlamışlardır.

Cadaloz'un Devesi'nin Çıkış Sebebi

Cadaloz'un Devesi kitabının iç kapağında "Numro:1" ve "Bahâsı 50 pâredir" ibalerinin altında derginin ismi yer alır. Ayrıca, "Aldı Âşık Câdâloz" başlığı altında, dört mısradan oluşan şiir, derginin fiyatının çekilen zahmetlere karşılık az olduğunu belirtmektedir.

"Süslü, hörgüçlü devemle ben neler çekdim neler?

Gerçi takdir eyleyin erbâb-ı himmet yok değil!

Çekdiğim âlâmı tehvîn ile sen çek kîseyi;

Bu kitaba bir gurûş on pâre kıymet çok değil!"(s.5)

"Numro 1" ibaresine bir dipnot düşülerek "Göreceğimiz rağbet üzerine idârehânemizce her ay bir kitap neşri musammemdir" yazılmıştır. Ayrıca " Cadaloz Gazetesi idârehânesi tarafından neşr edilmiştir" ibaresinin altında "Der-sa'âdet", "1329" ibareleri bulunmaktadır.

Dergi sayfa 6'da "Dîbâce" anabaşlığı altında "Maksad" başlığı ile neden çıktığını okucuya şu sözlerle bildirir:

"İnkılâb-ı mes'ûdemizi idrâk ettiğimiz ân-ı şa'sa'dârdan beri henüz okumayı bile öğrenmediğimiz hâlde yazmak hayâl-i hamından ve yâ muharrirlik evhamından kendini alamayan birtakım kesân mütelevvinü'l-efkâr ve'l-iz'ân türlü türlü safsatalarla, gûn-â-gûn fikirlerle Bâb-ı 'âlî Caddesi'ne döküp saçtıkları okkası yirmi pârelik kitâplar efkâr-ı sâf millete hayli teşevvüş-bahş ettiği gibi bunların içerisinde doğrudan doğruya ahvâl-i ruhiyye ve ictimâ'iyeye-i milleti zehirlemeğe sâ'y-i ahlâka düşkünleri de meydân alarak menfur, müstekreh nâsiyyeleriyle bu sâf ve mukaddes çehre-i pâk millete mülevves emellerini bir yığın varakpâre-i reddi'e suretinde 'arz etmekten çekinmiyorlar, namus-ı millîmizi ayaklar altına almaya çalışan bu ahlâksızların, bu yâdigârların [6] âsâr-ı mülevvesesi genç çocukların dimâg-ı nezâhetlerinde kirlizler bırakmaktan hâlî kalmıyor.

Bu suretle vatanın kendilerine 'arz-ı iktidâr ettiği nesl-i âtî ahlâksızlığa temâyül ettiği cihetle bu da muhâlefeti müzevvirât derecesine vârdıran muhâlifeyn-i muhâlefet-i ittisâma [bir fi'e-i kalîle müstesnâ] hükûmet-i meşrûteye hücum için mühim bir silâh teşkil ve hükûmetimizin de bu gibi ahlâksızlığa 'âid neşriyât hakkındaki icrâat ihmâl-kârâne ve imhâl-kârânesini teshîl ediyor. İşte bundan dolayıdır ki hammâlından hâriciye nâzırına kadar siyâsiyâtla müştagil olan ve bir cihetten de olması pek tabî'î bulunan bu millet muhtereme-i 'Osmâniye'yi âheste meşy ve hareketi ve çekmekte olduğu bâr-ı sakil

münasebetiyle deveye teşbih ederek siyâsi, mizâhî ve fakat ma'nîdâr bir kitapçık meydâna getirdim ve minallahü't-tevfîk.

Câdâloz"(s.5-6).

Günümüz Türkçesiyle:

"Mutlu devrimimizi anlamaya çalıştığımız şamatalı güzelliklerden beri henüz okumayı bile öğrenemediğimiz hâlde, yazmak [gibi] oluşmamış hayallerden veya gazetecilik kuruntularından kendini alamayan birtakım kişiler renkten renge giren fikirleri ve dengesiz çeşit çeşit uydurmalarla, çeşitli düşüncelerle Bâb-ı Âlî Caddesi'ne döküp saçtıkları okkası yirmi para eden kitaplar, saf fikirli millete fazlaca bulanıklık verdiği gibi bunların içerisinde doğrudan doğruya psikolojik durumları ve millet topluluğunu zehirlemeye, ahlâkın çalışmasına düşkünleri de meydan alarak nefretli, iğrenç öğütleriyle bu saf ve kutlu, temiz yüzlü millete kirli emellerini bir yığın inkarcı sayfa parçaları şeklinde sunmaktan çekinmiyorlar, millî namusumuzu ayaklar altına almaya çalışan bu ahlaksızların, bu yadigârların kirli eserleri genç çocukların temiz zekâlarında kirli izler bırakmaktan boş kalmıyor.

Bu nedenle vatanın kendilerine güçlülük sunduğu gelecek nesil ahlâksızlığa istekli olduğu sürece bu da muhalefeti arabozuculuk derecesine vardırıran süslenmiş muhalefetin iki muhalifi (bir kalîle topluluk hariç) Meşrûtiyet hükümeti saldırmak için önemli bir silah oluşturmak ve hükümetimizin de bu gibi ahlâksızlığa ait yayınlar hakkındaki önemsizmiş gibi yaptırımlar ve izin verme işlerini kolaylaştırıyor. İşte bundan dolayıdır ki, hammalından Dış İşleri Bakanı'na kadar siyaset ile ilgili olan ve her yönden de olması pek doğal bulunan bu millet saygın Osmanlı'yı yavaş yürüme ve hareketi ve çekmekte olduğu ağır yük nedenleriyle deveye benzetilerek siyâsi, mizahî ve fakat anlamlı bir kitapçık meydana getirdim ve yardım Allah'tandır

Cadaloz".

Görüleceği üzere, kitap, II. Meşrûtiyet'in özgürlük ortamından yararlanan bazı yazarların halkın saf düşüncelerini ahlâksızlığa vardırırmak istemelerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Halkın bu fikir buhranı sebebiyle omzunda ağır bir yük taşıması devenin yük taşımasına benzetilmiştir.

Cadaloz'un Devesi Nüsha Tanıtımı⁴

Cadaloz'un Devesi nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilmiştir. Katalog bilgileri şu şekildedir:

Kütüphane: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı

Koleksiyon: Talat Bayrakçı

⁴ Katalog tanıtımında yer alan bilgiler "katalog.ibb.gov.tr" adlı adresten alınmıştır.

Oda: İSTKA

Demirbaş: TB_0753/06

Yer Numarası: 818.3 CAD 818.3 CAD 1329 R/1913 1

Kopya/ Cilt: 1 k.1

Yayın Bilgisi: İstanbul: Müşterekü'l-menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası, 1329 R/1913

Fiziksel Nitelik: 29s. : res.: 21x14 cm

Notlar: 1. Sayfada silik bir mühür vardır.

Cadaloz'un Devesi'nde Yer Alan Şiirlerin Çevriyazısı ve Karikatürler

Cadaloz'un Devesi kitabının çevriyazısı yapılırken, transkripsiyon harfleri kullanılmamıştır. [] içerisindeki numaralar sayfa sayısını göstermektedir.

Cadaloz'un Devesi Eserinin Metni

[7]

Şâ'ir-i şehâmet-şî'âr Cävü'l-acûz Hazretleri!

Kâfilere 'Arz-ı Hâlimizdir

Deve! Hayvânlar içinde ne mübârek hayvân!

Devenin bilmelidir kadrini nev'-i insân

Ne susuz çölleri baştan başa kat' etmiştir

Aç, susuz durmaya etmiş o mübârek idmân

[8] Câdâloz işte onunçün bilerek kıymetini

Ediyor nâmını 'unvân-ı kitâb u dîvân

Ninemiz zâtı bundan sevgili tontonlarına
Çalışır vermeye idmân zaruret her ân

O kadar sevdiği tombul afacan beg hattâ
Gece gündüz basarak karnını eyler efgân

Cavalacoz şehîrin bile duymaz epeyce
O küçük mi'desi ki sanki ufak bir fincân

Çöplenirken yine az çok Kaparoz'dan Kokoroz
Çil Horoz Mollâ bile kaldı yazık bî-dermân

Kavanoz boş, Afarız onları etmiş âfaroz
Kokoz'un hâlini hîç sormayınız ey ihvân

Hele cinn sanki yemez içmez imiş kimse onun
Vermiyor ağzına bir damla su, bir lokma-i nân

Deveye işte bu suretle şebîhiz hepimiz
Mütevekkil, mütehammil yine pûyân u devân

[9]Gideriz öyle gehi rehberimizdir bir eşek
Biz onun ardı sıra kâfile-i gam-hârân

Bu sefâletlerimiz kârî içindir mahzâ
Onu güldürmek için biz oluruz hep giryân

Câdâloz muktedir olsa bizi aç mı bırakır,
Nine ahfâdını ister mi sefil ü 'üryân?

Deveyi işte onunçün ucuz elden çıkarıp
Bizi nân-pâre ile eylemek ister handân

Alamazdın bu kadar yoksa ucuz sen deveyi
Yine kârî sana takdim ederiz bin şükrân

[10]

‘Âşık Yegâne-i Tavork Yazar Kavanoz Hazretleri!

Hoş Âmedi

Sûy-i matbû’âta hoş geldin sehî-kâmet devem
Rûşen oldu makdeminle dîde-i hasret devem

Hayli demdir tal’at-ı ferhundene müştâk idim
‘Âkıbet teşrife lütfen ederek rağbet devem

[11] Bârikû’l-mevlâ ne kavs-i muhteşemdir gerdenin
Ser-firâz etmiş seni sevdâ-yı ‘ulviyet devem

Hörgücünün bir kubbe-i târem-nümây-ı i’tilâ
Gözlerinde müncelîdir lem’a-i safvet devem

Öyle sermestâne, mağrûrâne eylersin nigâh
Belli tatmış leblerin sahbâ-yı hürriyet devem

Aç mısın, tok mu? Eğer açsan tekellüfsüz seni
Mâ-hazardan sedd-i cev’a eylerim da’vet devem

“Aç, susuz olsam da hatta gam yemem artık” dedin
Haklısın âzâd gider en büyük ni’met devem

Çok zamân çekdin – bilir cin – bin meşakkat, bin ezâ

Sabrın el-hakk bunca kahra bâ'is-i hayret devem

Silkinip zincîr-i istibdâdı kırdın 'âkıbet
Çünkü bildin ki esâret en büyük zillet devem

Ekser eşekler ederdî çölde rehberlik sana
Ol kadar eyler idin ibrâz-ı mahviyyet devem

[12] Sabr u mahviyyet güzel, hem pek güzel şeyler fakat
Meskenetden nefret eyler doğru bir fitrat devem

Sabr u mahviyyet, peki, lakin bilirsın az daha
Mahv olup gitmek ederdî kesb-i kat'ıyyet devem

Çünkü dehşetli kulaklı rehberin bir hafreye
Hafre-i menhûseye bulmuşdu kurbiyyet devem

Ol zamân erbâb-ı iz'ân ü hamıyyet davranıp
Ettiler tahlise hâlis kalp ile himmet devem

Hendek atlatmak sana en güç müşâkilden iken
Bî-muhâbâ ettiler her câ'ile savlet devem

Öyle bir gayyadan ey bîçâre buldun ki necât
Gavr-i bî-pâyânını mümkün değil rû'yet devem

Şimdi kurtuldun bi-hamdillâh o mühlik hafreden
Hem de merkeblerle ettin kat'-i ünsiyyet devem

Gayrı varsın çifte atsinlar, anırsınlar bütün
Öyle yırtınsınlar isterlerse bir müddet devem

[13] Hîç nehîkinden humârın, çiftesinden harların
Dev vücudun hisseder mi ra'ş-e-i haşıyyet devem

Gerçi ba'zen lerze-nâk olmakdasın bî-ihıtyâr
Titreten lakin seni şiddetli bir nefret devem

Kîn tutarsın gerçi sen lakin çabuk da kızmayıp
Sabr edersin, çünkü gâlib sende hilmiyyet devem

Böyle bir tab'-ı mübârekle yine harlıkların
İmtidâdı hâsıl etti sende bir hiddet devem

İşte ondandır bu lerzişler, bu buhrânın bütün
Bâdî-i yektasıdır ruhundaki zucret devem

Enkerü'l-esvât ile her gün kulaklar pür iken
Duymamak mümkün müdür hiç nefret ü kasvet devem

Olduğu için hâssa-i tab' ü mizâcın i'tidâl
Sen yine göstermiyorsun batş ile şiddet devem

Bunlar a'lâ, işte bak oldun bi-avni müste'ân
Ceng-i istirdâd Hakk da nâ'il-i Nusret devem

[14] Lakin artık mestî-i fevz ü zaferden silkinip
Etmeli te'mîn mevcudiyete gayret devem

Bir dakika durmayıp dinlenmeyip sa'y etmeli
"Leyse li'l-insâni illâ mâ se'â"⁵ âyet devem

Sa'y-i nâfi'dir cihânı eyleyen ma'mûrezâr
Sa'y ile zâ'il olur 'âlemde her 'usret devem

Çıkmalı sahrâ-yı vahşetten koşup leyl ü nehâr
Peşimizde bekliyor zîrâ bizi cennet devem

Hangi yollardır sorarsan vâcibü't-ta'kîb olan
Şâh-râh-i ma'rifetle câdde-i hikmet devem

Hep bu yollardan gidersen bî-terâhî, bî-fütûr
Şüphesiz bir gün olursun nâ'il-i 'izzet devem

⁵ "İnsan için ancak çalıştığı vardır" (Necm 53/39).

Servetin üçtür tarik-i iktisâbı mücmelen
Ya zirâ'at ya ticâret ya hüner, san'at devem

Toprağın üstünde de altında da erbabına
İnkişâf eyler nice matmûre-i servet devem

[15] Dâ'imâ ehl-i hüner, ehl-i ticâret, ehl-i fenn
Nâ'il-i servet olur hem sâhib-i kudret devem

Sen dahi feyz-i temeddünden nasîb almak için
Koş cihân fenne bî-ârâm ü bî-mühlet devem

'Asrımız 'asr-ı terakkidir duranlar çiğnenir
Devrin îcâbından etme bir zaman gaflet devem

Hep tevakkuf seyyi'ât olan durulmalar
Pîş-i em'ânındadır onlardan al 'ibret devem

Ehl-i cedd ü ictihâda iltihâk et bul necât
Vermesin baş dönmesi onlardaki sür'at devem

Müttehid bir kalp ile, mâni'siken bir 'azm ile
Koşmalı yok uçmalı matlûb ise rif'at devem

Külfete katlanmayan ni'metten olmaz hissedâr
'Ayn-ı rahmettir bu yolda en büyük zahmet devem

Kaldı bak arkanda çöl, peşinde bağlar, bağçeler
Çölde kızgın kumlara ister misin 'avdet devem

[16] İstemezsin şüphesiz öyle ise gel eyle kasem
Kurda saldırmak ölmek var da yok ric'at devem

Veche-i mechûdun olsun ravza-i sulh u refâh
Kible-i maksudun olsun Ka'be-i 'ismet devem

Böylelikle bir devem âdem olur, insân olur

Kâmil insâna eder hatta melek hürmet devam

Cinn-i muhibbin en samimi bir hulûs-ı kalp ile

Etmek ister dâ'imâ 'irfânına hizmet devam

Öyle hâlis bir emelden münba'isdir sözleri

Hüsn-i niyettir sözünde varsa bir kıymet devam

[17]

'Âşık Parmak-medâr Kaparoz Hazretleri

'Adl ü İhsân Deve

Ey devam, ey ser-firâz-ı âdl ile ihsân devam

Bahr-i Ahmer oldu renkten akan al kan devam

'Adl ü ihsânla şırmış câhil ü 'âsîler

Görmedim ondan büyük destinde bir kalkan devam

[18] İşte bak Yahyâ ve İdrîs ile iklim-i Yemen

Sû-be-sû olmaktadır Türk'e mezâristân devam

Pek yaraştı eşkiyâya 'adl ü ihsân kisvesi

Kös ü tabl hem 'alem-âsâ ona bir şân devam

Devr-i sâbıkta bile ol süslü ihsân-dîdeler

Görmedi 'ömründe böyle şanlı bir 'unvân devam

Sen bu vâdî-i siyâsette gezerken böylece

İhtimâl bir gün düşer bu hâle Bitlis, Van devem

Tâli'inde var ise elbette bir gün yer olur

'Adl ü ihsân şerefdârınla Kürdistân devem

Lezzet-i ihsân ile meşbû'dur hep cümlesi

Arnavutluk, Dürzîlik, hatta Kerek, Havrân devem

Olmayan var mı senin bu ni'metinden müstefid

Hissedâr oldu bu gün baştan başa Balkan devem

Sen devâm et 'adl ü ihsândan utansın 'âsiyân

Belki 'ibret-bîn olur bir sâhib-i im'âm devem

[19]'Adl ü ihsân hil'atiyle dağda gezsün eşkiyâ

Giyme aslâ dûşuna sen basmadan mintan devem

Her mu'avvec-i düşmenin sekmektetir yengeç misâl

Sen hüçûm ettikçe ihsâna koşar yan yan devem

Maksadım 'arz eylemek bir levha-i 'ibret sana

Şüphesiz anlar bunu her sâhib-i 'irfân devem

Yüklerin altında inlersin fakat yersin diken

Sende mi oldun esîr nâgme-i ihvân devem?!

[20]

Âşık Bî-i'tibâr Kokoz Hazretleri

KOKOZ KOŞMASI

Bak devenin dengine, saliverme engine
Kara dağlara çıkar, hem de iner şengine (?)

Devem uzun boyludur, yahşi, yaman huyludur
Dokunmayı yemez? Pek küheylân soyludur

[21] Devem sever lopunu, sorma soyu, sopunu
Ona dağ taş dayanmaz, çiğner geçer topunu

Devem sever yolları, bilir sağ, solları
Ondan 'ibret almalı, hep Allah'ın kulları

Devem kışın kızıyor, sanma içip sızıyor
Yularını çekene, şöyle gerdân kırıyor

Devemin dengi yoktur, yükü gâyetle çoktur
Gerçi yular dayanmaz, bak hep kopuk kopuktur

Devem deve buhuru, yok develik ahuru
Yük altında dinlemez, şimendifer, vapuru

Devem gider yoluna, bakar sağ ve soluna
Mâni' olmaz kimsenin, kulluğuna, koluna

Devem geçer dereden, geçmez ama pîreden!
Boynun uzatıp bakar, geride pencereden.

[22]

'Âşık Nağmedâr Çil Horoz Hazretleri

ÇİL HOROZ'UN DUÂSI

Şanlı reftârınla 'ömrün izdiyâd etsin devem
Sen yürü, âlem bu hâle inkıyâd etsin devem

Böyle bir âheste beste meşy-i 'ibredâr ile
Ârzû-yı sa'y ü gayret iştidâd etsin devem

[23] Bî-tevakkuf hatve-endâz olmaya ben râzîyim
Bir dakika durmasın Allâh dâd etsin devem

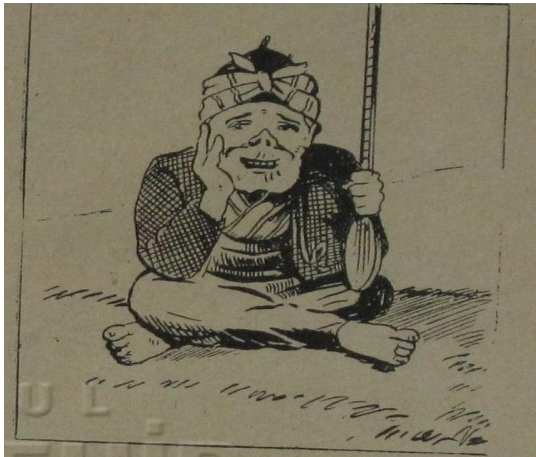
Hîç tesâdüf etmesin râhında katâ'-ı tarîk
Hâfız-ı a'zam seni hıfzıyla şâd etsin devem

Sayha-i dehşetşârınla yanıp hem şark ü garb
Sonra da kutb-ı cenûbîyi ramâd etsin devem

Tekme-i dehşet-feşânınla senin iklim-i çâr
Titreyip, sûy-i şimâli incimâd etsin devem

Eyledikçe böyle serbestâne meşikte devâm
Haddi mi? Karşında engeller 'inâd etsin devem

Koptuğu demlerde bu şîrâze-i sulh ü salâh
Sen yine irkilme gâzîler cihâd etsin devem

[24]

'Âşık Dil-âzâr Kokoroz Hazretleri!

GAZEL-İ AZMÂNÎ!

O benim şânlı şerefdâr devem
Mütevekkil ü keremkâr devem

Onu inletmiş idi bâr-ı sakîl
Şimdilik belki sebük-bâr devem

[25] Çok tahammüllü, sever sâhibini
Gerçi benden dahi bî-zâr devem

Hakkı vardır boyu gâyetle uzun
Hayli demdir ki dil-âzâr devem

Bizim evde uzatır boynunu âh
Başka yerde bulamaz kâr devem

Ey uzun boylu cesîmü'l-cüsse
Develiklerde sana dar devem

Görülüyor ra'd ü bevârik âsâ
Dinlemez fırtına ve kar devem

Çekmesin, zîk-i ma'îşet aslâ
Komasın Hakk seni nâçâr devem

Develik münderis olduysa bu gün
Edilir, gün gelir i'mâr devem
Bu vücûdunla tenâsüp lâzım,,,
Pek hafif yük sana da 'âr devem

[26] Çok tahammül de sana 'âr ammâ
Ediver haydi sen ikrâr devem

Lop gelince hâzır ol boynun uzat
Sana ben eyleyim ihtâr devem

Şimdi bak sofrayı 'adl ü ihsân

Ediyor rızkları ihzâr devem

Dem olup kurtulacaksın yükten

Eyle ümmîdini izhâr devem

Kükreyip atma yükü üstünden

Belki derler sana bar bar devem

Bulunur belki büyük bir deveci

Ki seni eylesin ikdâr devem

Yaraşır mıydı hezârân eyvâh

Eski ikbâle bu idbâr devem

Âh o târîhe bakıp ağlayayım

Ne idi o geçen edvâr devem

[27] Sana târîh-i beşerden her gün

Edeyim levhalar astâr devem

Anla insânlığı barbarlığı sen

İşimiz farfara farfar devem

Elini çekti beşerden ahlâk

Etmisiz biz dahi îcâr devem

Sana ben hâl-i dili eyleyeyim

Bir kasîde ile iş'âr devem

[28]

'Âşık Ricâl ü Kibâr Âfaroż Hazretleri

KASİDE CÜCESİ

Ey deve ey yâr-ı ahvâl-âşinâ
Çil Horoz'dan sana bin hamd ü senâ

Hep fedâ olsun yolunda bendeler
Ben çürük tahtalara kurmam binâ

[29] Muhteremsin, muhteremsin, muhterem
Hayli demdir vardım ammâ farkına!

Dinle nâçizâne ma'rûzâtımı
Gittiğin yerde düşüp ihvâna

Vâcibü't-tekrîm olan insânlar
Şüphesiz hîç bir zamân bulmaz fenâ

Bak seni senle sana 'arz eyledim
El açıp sen de oku (Yâ Rabbenâ...)

SON

Şiirlerin Günümüz Türkçesiyle İfadesi:

[7] Okuyuculara Durumumuzu Bildirmektir

Deve! Hayvanlar içinde ne kutsal hayvan?
Devenin bilmelidir değerini her insan

Uzun susuz çölleri baştan başa geçmiştir
Aç, susuz durmaya o kutsal çalışmıştır

[8] Cadaloz işte bunun için bilerek değerini
Ediyor şöhretini kitap ve dîvân başlığı

Ninemiz bundan sonra sevgili tontonlarına
Çalışıp çabalamayı öğretir her zaman

O kadar sevdiği tombul afacan bey hatta
Gece gündüz basarak karnını feryat eder

Değersiz şehirin bile duymaz epeyce
O küçük midesi ki sanki ufak bir fincan

Kokoroz yine çöplenirken az çok Kaparoz'dan
Çil Horoz Mollâ bile yazık kaldı dermansız

Kavanoz boş, Aforoz onları dinden çıkarmış
Kokoz'un durumunu hiç sormayınız ey kardeşler

Hele cin sanki yemez içmezmiş kimse onun
Vermiyor ağzına bir damla su, bir ekmek parçası

Deveye işte bu nedenle hepimiz benzeriz
Tevekküllü, dayanıklı yine koşa koşa

[9] Gideriz öyle bazen rehberimizdir bir eşek
Biz onun arkasında gamların kafilesiyle

Bu farkirliklerimiz okuyucu içindir sadece
Onu güldürmek için biz oluruz hep üzüntülüce

Cadaloz güçlü olsa bizi aç mı bırakır
Nine torununu ister mi sefil ve çıplak?

Deveyi işte bunun için ucuz elden çıkarıp
Bizi ekmek parası ile eylemek ister güldürmek

Alamazdın bu kadar yoksa ucuz sen deveyi
Yine okuyucu sana sunarız bin teşekkürleri

[10] Hoş Geldiniz

Matbaa tarafına hoş geldin düzgün boylu devam
Aydınlandı gelişinle hasret gözümüz devam

Çok zamandır uğurlu yüzüne özlem duyardım
Sonunda gelmeni çok isteyerek geldin devam

Allâh'ın eşsizliği ne muhteşem yaydır boynun
Yücelik sevdası başını kaldırmış devem

Hörgücünün bir yükseklik kubbesini gösteren kubbesi
Gözlerinde parlamıştır saflığın parıltıları devem

Öyle sarhoş gibi, gururlu gibi bakarsın
Belli, tatmış dudakların hürriyet şarabını devem

Aç mısın, tok mu? Eğer açsan zahmetsizce seni
Hazırlananlardan arpa kapatmasına davet ederim devem

"Aç, susuz olsam da hatta üzülmem artık" dedin
Haklısın özgürlük gider en büyük nimet devem

Çok zaman çektin –Cin bilir- bin türlü zorluk ve eziyet
Sabrın gerçekten bunca eziyete şaşkınlık sebebidir devem

Silkinip baskı zincirini kırdın sonunda
Çünkü bildin ki tutsaklık en büyük düşüklük devem

Çoğunluk eşekler ederdi çölde rehberlik sana
O kadar gösterirdin alçakgönüllülük devem

[12] Sabır ve yok olma, peki, ama bilirdin az daha
Yok olup giderdi kesinlikle devem

Çünkü dehşetli kulaklı rehberin bir kazmaya
Uğursuzluk kazması dişkiye bulmuştu yakınlık devem

O zaman anlayış ve olgunluk sahipleri davranıp
Ettiler kurtuluşa saf kalp ile çalışmak devem

Hendek atlatmak sana en zor işlerden iken
Korkusuzca her tarafla savaştılar devem

Öyle bir çukurdan ey zavallı buldun ki kurtuluş

Sonsuzluğun dibini mümkün değil görmek devem

Şimdi kurtuldun Allâh'a şükür o öldürücü uğursuzdan

Hem de eşeklerle düşkünlüğü kestin devem

Artık olsun çifte atsinlar, anırsınlar bütün

Öyle yırtınsınlar isterlerse bir süre devem

[13] Hiç eşek anırmısından sarhoşluk çekenlerin, çiftesinden eşeklerin

Dev vücudun hisseder mi en ufak titreme devem

Gerçi arasına titremeli olmaktadır elinde olmadan

Titreten ancak seni şiddetli bir öfkedir devem

Kin tutarsın gerçi sen ama çabuk da öfkelenmeyip

Sabredersin, çünkü sende yumuşaklık üstündür devem

Böyle kutsal bir yaratılışla yine eşekliklerin

Uzattı sende bir sinir devem

İşte ondandır bu titremeler, bu sıkıntının bütün

Tek sebebidir ruhundaki iç sıkıntısı devem

Çok kötü sesler ile her gün kulaklar dolu iken

Duymamak mümkün müdür hiç nefret ve sıkıntı devem

Olduğu için mizac ve huyunun özelliği ılımlı

Sen yine göstermiyorsun şiddete şiddet devem

Bunlar yüce, işte bak oldun yardım isteyene yardımcı

Geri istemekle savaşmaya Allah da yardım eder devem

[14] Ama artık rahatlık ve zafer sarhoşluğundan arınıp

Etmeli varlığı sürdürmek için çalışmaya devem

Bir dakika durmayı dinlenmeyip çalışmalı

“İnsan için ancak çalıştığı vardır”⁶ âyet devam

Faydalı çalışmadır dünyayı süslü bir bahçe yapan
Çalışmayla kaybolur dünyada her zorluk devam

Çıkmalı vahşet sahrasından koşup gece gündüz
Peşimizde bekliyor zîrâ bizi cennet devam

Hangi yoldadır sorarsan izlenmesi gereken
Yeteneğin en usta yolu hikmet caddesidir devam

Hep bu yollardan gidersen gevşeklik ve bıkkınlık göstermeden
Şüphesiz bir gün olursun saygıya değer devam

Servetin üçtür kazanmanın yolu kısaca
Ya tarım ya ticaret ya yetenek, sanat devam

Toprağın üstünde de altında da yetenek sahiplerine
Açar fazlaca zenginliğin deposunu devam

[15] Her zaman sanat, ticaret, bilim sahipleri
Zenginliğin sahibi olur ayrıca güç sahibi devam

Sen de medeniyetin bereketinden pay almak için
Koş dünyalar kadar bilime dinlenmeksizin aralıksız devam

Çağımız ilerleme çağıdır duranlar çiğnenir
Devrin gereklerindedir etme asla cahillik devam

Hep beklemeler kötülükler olan durulmalar
Aman dilemenin öncüsüdür onlardan al ibret devam

Çalışma ve çabalama sahiplerine katıl bul kurtuluş
Vermesin baş dönmesi onlardaki hız devam

⁶ Necm 53/39

Birleşmiş bir kalp ile, engelleri yıkan bir güç ile
Koşmalı yok uçmalı istekliyse yükselmeye devam

Zorluğa katlanmayan nimetten olmaz pay sahibi
Bolluğun kendisidir bu yolda en büyük güç devam

Kaldı bak arkanda çöl, peşinde bağlar, bahçeler
Çölde kızgın kumlara ister misin dönmek devam

[16] İstemezsin şüphesiz öyle ise gel eyle yemin
Kurda saldırmak ölmek var da yok dönmek devam

Çalışmaya yönelmek olsun barış ve rahatlığın bahçesi
Amacının kiblesi olsun namusluluk Kabe'si devam

Böylelikle bir devam âdem olur, insan olur
Olgun insana eder üstelik hizmet melekler devam

Sevgili (...) en samimi bir kalbin kurtuluşu ile
Etmek ister he zaman anlayışına hizmet devam

Öyle saf bit amaçtan söz etmektir sözleri
Niyetin güzelliğidir sözünde varsa bir değer devam

[17] Adalet ve Cömertlik - Deve

Ey devam, sen adaletin yüceliği ile bağışlayan devam
Kızıldeniz oldu renkten akan kızıl kan devam

Adalet ve cömertlikle şırmamış cahil ve isyancılar
Görmedim ondan büyük elinde bir kalkan devam

[18] İşte bak Yahyâ ve İdrîs ile Yemen ülkeleri
Yer yer olmaktadır Türk'e mezar yeri devam

Pek yakıştı eşkiyaya adalet ve cömertlik elbisesi
Davullarla da sancak gibi ona bir şöhret devam

Geçen zamanda bile ol süslü iyilik görenler
Görmedi yaşamında böyle şöhretli bir sıfat devem

Sen bu siyaset meydanında gezerken böylece
Olur ki bir gün düşer bu duruma Bitlis, Van devem

Talihinde var ise elbette bir gün yer olur
Adalet ve cömertlik şerefliğinle Kürdistân devem

Cömertliğin tadıyla doludur hep tamamı
Arnavutlu, Dürzîlik, hatta Kerek, Havrân devem

Olmayan var mı bu senin iyiliğinden faydalanmayan
Pay sahibi oldu bugün baştan başa Balkan devem

Sen devam et adalat ve cömertliğinden utansın isyancılar
Belki ibret alırlar bir dikkatli inceleyenler devem

[19] Adalet ve cömertlik elbisesiyle dağda gezsün eşkıya
Giyme asla sen omzuna sen basmadan mintan devem

Her düşmanın hilelerinden sekmektedir yengeç gibi
Sen saldırdıkça iyiliğe koşar yan yan devem

Amacım göstermektir bir ibret levhası sana
Şüphesiz anlar bunu her anlayışlı kimse devem

Yüklerin altında inlersin fakat yersin diken
Sende mi oldun kardeşlik türküsüne köle devem?

[20] **Kokoz Koşması**

Bak devenin şaşkınlığına, salma bilinmezlere
Kara dağlara çıkar, hem de iner neşeli yerlere(?)

Devem uzun boyludur, güzel, güçlü huyludur
Donumayanı yemez? Pek Arap atı soyludur

[21] Devem sever lopunu, sorma soyunu sopunu

Ona dağ taş dayanmaz, çiğner geçer hepsini

Devem sever yolları, bilir sağı, solları

Ondan örnek almalı, hep Allah'ın kulları

Devem kışın kızıyor, sanma içip sızıyor

Yularını çekene, şöyle naz yapıyor

Devenin eşi yoktur, yükü fazlaca çoktur

Gerçi yular dayanmaz, bak hep kopuktur

Devem deve erkeği, yok develik ahır

Yük altında dinlemez, gemi, vapuru

Devem gider yoluna, bakar sağ ve soluna

Engel olmaz kimsenin, kulluğuna, koluna

Devem geçer dereden, ama pirelidir her zaman

Boynunu uzatır bakar, geride pencereden.

[22] **Çil Horoz'un Duası**

Ünlü yürüyüşünle yaşamın uzasın devem

Sen yürü, dünya bu duruma baş eğsin devem

Böyle bir yavaş adımlar ibretlik yürüme ile

Çalışma ve çabalama isteği şiddetlensin devem

[23] Beklemesiz adım atmaya ben kabullüyüm

Bir dakika durmasın Allah yardım etsin devem

Hiç karşına çıkmasın yolunda yol kesenler

Büyük koruyucu seni korumasıyla mutlu etsin devem

Dehşetli bağırışınla yanıp doğu ve batı

Sonra da Güney Kutbu'nu toz toprak etsin devem

Korku saçan tekmenle senin dört iklim
Titreyip, kuzey bölgesini dondursun devem

Eyledikçe böyle özgürce ekin çuvalında(?) sürekli
Haddi mi? Karşında engeller inat etsin devem

Koptuğu zamanda bu barış ve kurtuluş ipliği
Sen yine irkilme gazîler savaşsın devem

Azmânî'nin Gazeli

O benim şanlı şerefli devem
Tevekkül sahibi ve cömert devem

Onu inletmişti ağır yükler
Şimdilik belki hafif yüklü devem

[25] Çok dayanıklı, sever sahibini
Gerçi benden dahi şikayetçi devem

Hakkı vardır boyu fazlaca uzun
Hayli zamandır ki gönlü kırıktır devem

Bizim evde uzatır boynunu âh
Başka yerde bulamaz iş devem

Ey uzun boylu bedeni büyük
Develiklerde sana dar devem

Görülüyor şimşek ve yıldırımlar gibi
Dinlemez fırtına ve kar devem

Çekmesin geçim zorluğu asla
Komasın Allah seni güçsüz devem

Develik yok olduysa bu gün
Edilir, gün gelir bayındır devem

Bu bedenle uygunluk lazım
Pek hafif yük sana da utanma devem

[26] Çok katlanmak da sana utanmak ama
Ediver haydi sen kararlılık devem

Emir gelince hazırlan boynunu uzat
Sana ben eyleyim uyarı devem

Şimdi bak adalet ve cömertlik sofrası
Hazırlıyor rızkları devem

Zaman olup kurtulacaksın yükten
Ümitliliğini göster devem

Kükreyip atma yükü üstünden
Belki derler sana yük yük devem

Bulunur belki büyük bir deveci
Ki seni güçlendirsün devem

Yakışır mıydı yüzlerce inlemek
Eski talihe bu talihsizlik devem

Âh o zamana bakıp ağlayayım
Neydi geçen zamanlar devem

[27] Sana insanlık tarihinden her gün
Edeyim tablolar yazarak devem

Anla insanlığı kötülüğü sen
İşimiz gaz yağına gaz koymak devem

Elini çekti insanlıktan ahlâk
Biz de kiralamışız devem

Sana bu gönül durumunu anlatayım

Bir kaside ile bildireyim

[28] **Kaside Cücesi**

Ey deve ey durumumuzu bilen sevgili

Çil Horoz'dan sana binlerce övgüler

Hep feda olsun yolunda köleler

Ben çürük tahtalara kurman evler

[29] Saygınsın, saygınsın, saygın

Çok zamandır vardım ama farklılığına!

Dinle çaresizce özürlerimi

Gittiğin yerde düşüp kardeşlere

Saygı gösterilen insalar

Şüphesiz hiçbir zaman bulmaz kötülük

Bak seni senle sana anlatayım

El açıp sen de oku (Ey Rabbimiz...)

SON

A. İçerik

1. Konu

Cadaloz'un Devesi'nde bulunan şiirlerinin konusu "toplumu eleştirmek"tir.

2. İzlek

Cadaloz'un Devesi'nde bulunan şiirler, toplum hayatında yaşanan yenilikler ve yeni kavramların, yanlış anlaşılmaları neticesinde basın tarafından olumsuz yönlendirilmeleri eleştirilmektedir. Özgürlük kavramının millî ve ahlâkî değerleri yok saymak demek olmadığını belirtmek amacıyla yazılmış şiirler, topluma yanlış hareketlerini göstererek, aslında toplumun saf kalpli insanlardan oluştuğunu ifade etmektedir.

3. Düşünce

Eserde yer alan şiirler, bir fikri aşlamak amacıyla yazılan şiirlerdir. Bu şiirlerde, toplumdaki insan "deve"ye benzetilmiş, devenin güç durumları aşabildiği, susuzluğa ve ağır yüklere dayanıklı olması sebebiyle Türk insanının da olumsuz koşulları aşabileceği düşüncesi vurgulanmak istenmiştir. Özgürlük ortamının getirmiş olduğu fikir bolluğu, yazın hayatında da yankısını bulmuştur. Bu yüzden toplumdaki insanlar neye inanacaklarını

bilemediklerinden, millî ve ahlakî değerleri zedeleyecek düşünceleri benimsemeye başlamışlardır. İşte, kitapta bulunan şiirlerin düşüncesi, benzetmelerle durumu mizahî bir şekilde anlatmaktadır.

4. Varlık

Cadaloz'un Devesi'ndeki şiirler sezgici/idealist yaklaşımla ele alınmıştır. Şiirde varlık olarak ön plana çıkan unsur "deve"dir. "Deve", genel anlamda hörgüçleri bulunan, çöllerde yaşayan, susuzluğa dayanıklı, insan ve mal taşımacılığında kullanılan, kahverengi tüylere sahip, sıcak iklimlerde yaşayan bir hayvandır. Şiirlere baktığımızda, devenin bu özelliklerinden hareketle, toplumdaki insanlara benzetildiği görülmektedir. Devenin güçlü bir yapıya sahip olmasından hareketle, insanların da zorluklarla, ülkesinin düşmanlarıyla savaşması gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Devenin ağır yükler altında ezilmesi de insanların geçim kaygıları, ülke endişeleri gibi ağır şartlara benzetilmiştir. İnsana düşen görev, deveye güç ve azim yönünden benzemeye çalışmasıdır. Şiirlerde, bahsedilen konularda, devenin övülmeye layık olduğu görülmektedir. "Deve! Hayvânlar içinde ne mübârek hayvân"(s.7) diyerek şiirlere başlanması bile, bahsedilen durumu ifade etmektedir. Kısacası, devenin gerçek varlığından hareketle soyutlaştırma ve idealistleştirme yoluna gidildiği görülmektedir.

5. Duygu

Şiirlerde karamsar duygulardan iyimser duygulara geçiş görülmektedir. Özellikle "Hoş Amedî" başlığını taşıyan şiirde, "deve"nin esaretten kurtulup hürriyete sahip olduğu anlatılmaktadır. Bu da "deve"nin gayretleriyle olmuştur. "Deve" sürekli övgülerle anlatılmıştır. Olumsuz durumlardan kurtulduğu sürekli dile getirilmiştir. Şiirlerin iyimser bir dille yazılması hem mizahî unsurların eğlenceyi sağlaması hem de "Maksat" başlığında ifade edildiği gibi, toplumu iyiye yönlendirmek istenmesidir.

6. Görüntü

Cadaloz'un Devesi'nde yer alan şiirler "soyut görüntü"ye sahiptir. Soyut görüntü, "dil bilinen temel, asıl ve birinci karşılıklarının ve yan anlamlarının dışında başka şeyleri çağrıştırması ve hayalimizde bilinen anlamlarından başka anlamlar canlandırmasıdır" (Çetin 2015:88). Eserde yer alan şiirlerde imge unsuru olarak "deve" kullanılmaktadır. Bilindiği üzere, deve edebiyatımızda ve kültürümüzde değişik yönleriyle ele alınmıştır (Gürsoy & Demir 1: 2014). Devenin bilinen özellikleri incelediğimiz eserdeki şiirlerde yer almasının yanı sıra, deveye farklı özellikler de yüklenebilmektedir. Örneğin;

"Hörgücünün bir kubbe-i târem-nümây-ı i'tilâ

Gözlerinde müncelîdir lem'a-i safvet devem" (s.11)

Beytinde devenin hörgüçlere sahip olması yer alırken, aynı zamanda bunun göğe yükselen bir unsur olduğu anlatılmıştır. Yine, devenin aç ve susuzluğa dayanıklı olması, övülecek ve hayret edilecek bir unsur olarak yüceltilmiştir:

"Çok zamân çekdin – bilir cin – bin meşakkat, bin ezâ

Sabrın el-hakk bunca kahra bâ'is-i hayret devem" (s.11).

Deve, toplumda zorluk çeken ve yönünü bulamayan insana benzetilmektedir. Somut bir varlık olan deve, zorluklara katlanma, aç susuz kalma gibi soyut değerleri temsil etmektedir.

“Silkinip zincîr-i istibdâdı kırdın ‘âkıbet

Çünkü bildin ki esâret en büyük zillet devem” (s.11)

Beytinde de, baskı zincirini kıran toplum olmasına rağmen, bu deve simgesiyle anlatılmıştır.

Ayrıca, topluma bilgisiz insanların yol göstermesi, deveye eşeğin rehberlik etmesine benzetilmiştir:

“Ekser eşekler ederdî çölde rehberlik sana

Ol kadar eyler idin ibrâz-ı mahviyyet devem” (s.11)

Toplumun çalışması, bilime önem vermesi gerektiği konular, deveye seslenilerek anlatılmaya çalışılmaktadır:

“Dâ’imâ ehl-i hüner, ehl-i ticâret, ehl-i fenn

Nâ’il-i servet olur hem sâhib-i kudret devem

Sen dahi feyz-i temeddünden nasîb almak için

Koş cihân fenne bî-ârâm ü bî-mühlet devem

‘Asrımız ‘asr-ı terakkidir duranlar çiğnenir

Devrin îcâbindan etme bir zaman gaflet devem” (s. 15).

B. Şekil

1. Nazım Şekli

Cadaloz’un Devesi kitabında yer alan şiirler beyitlerle kurulmuştur. Beyitlerde ilk beyit kendi arasında kafiyeli diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli (aa, ba, ca, da...) ve her şiirde beyit sayısı 5’ten fazladır. “Kârîlere ‘Arz-ı Hâlimizdir”, “Hoş Amedî”, “Adl ü İhsân – Deve”, “Çil Horoz’un Du’âsı”, “Kaside Cücesi” adlı şiirler “kaside” nazım şekliyle yazılmışlardır. “Gazel-i Azmânî”, başlığından hareketle gazel nazım şekli olarak kabul edilmesine karşın, kasidenin özelliklerini de göstermektedir. “Kokoz Koşması” başlıklı şiir de 7+7 hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirlerde kullanılan vezinler ve beyit sayıları aşağıdaki şekildedir:

Kârîlere ‘Arz-ı Hâlimizdir : Fe’ilâtün (Fâ’ilâtün) / Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fa’ilün(Fa’lün) – (15 Beyit)

Hoş Amedî : Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün – (47 Beyit)

Adl ü İhsân – Deve: Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün – (14 Beyit)

Kokoz Koşması : 7+7 hece ölçüsü - (9 Beyit)

Çil Horoz'un Duâsı: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün - (8 Beyit)

Gazel-i Azmânî: Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün (Fa'lün) – (22 Beyit)

Kaside Cücesi: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün – (6 Beyit)

C. Dil ve Üslûp

Cadaloz'un Devesi'nde bulunan şiirlerde kullanılan dil, eserin herkes tarafından anlaşılabilmesi için yazıldığından sade bir şekilde kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin de yer aldığı şiirlerde, bu kelimeler de günlük dilde kullanılan kelimelerden seçilmiştir. Şiirlerde yer alan yabancı kökenli sözcükler başlıklara göre şu şekildedir:

Kârîlere 'Arz-ı Hâlimizdir:

Kârî, arz-ı hâl, mübârek, nev'-i insân, kat' etmek, idmân, kıymet, nâm, 'unvân-ı kitâb u dîvân, zarûret, efgân, bî-dermân, aforoz, ihvân, lokma-i nân, şebîh, mütevekkil, mütehammil, pûyân u devân, kâfile-i gam-hârân, mahzâ, giryân, muktedir, ahfâd, sefl ü 'üryân, nân-pâre, handân, şükrân

Hoş Amedî:

Hoş Amedî, sûy-i matbû'ât, sehî-kamet, rûşen ol-, makdem, dîde-i hasret, tal'at-ı ferhunde, müştâk, 'âkıbet, teşrîf, rağbet, Bârikü'l-mevlâ, kavs-i muhteşem, gerden, ser-firâz, sevdâ-yı 'ulviyet, kubbe-i târem-nümây-ı i'tilâ, münceî, lem'a-i safvet, sermestâne, mağrûrâne, nigâh, leb, sahbâ-yı hürriyet, tekellûf, mâ-hazar, sedd-i cev'a, da'vet, âzâd, ni'met, meşakkat, ezâ, el-hakk, kahr, bâ'is-i hayret, zincîr-i istibdâd, 'âkıbet, esâret, zillet, ibrâz-ı mahviyyet, meskenet, kesb-i kat'iyet, hafre, hafre-i menhûse, kurbiyyet, erbâb-ı iz'ân ü hamiyet, hâlis, himmet, müşâkil, bî-muhâbâ, câ', gayyâ, bîçâre, necât, gavr-i bî-pâyân, rû'yet, bi-hamdi'llâh, mühlik, merkeb, kat'-i ünsiyet, müddet, nehîk, har, ra'ş-e-i haşiyet, lerze-nâk, bî-ihiyâr, hilmiyet, tab'-ı mübârek, imtidâd, lerziş, buhrân, bâdî-i yektâ, zucret, enketü'l-esvât, pür, kasvet, nefret, hâssa-i tâb' ü mizâc, i'tidâl, batş, a'lâ, bi-avni müste'ân, ceng-i istirdâd, nâil-i nusret, mestî-i fevz, te'mîn, mevcûdiyyet, sa'y-i nâfi, ma'mûrezâr, zâ'il, 'âlem, 'usret, sahrâ-yı vahşet, leyl ü nehâr, vâcibü't-ta'kîb, şâh-râh-ı ma'rifet, câdde-i hikmet, nâ'il-i izzet, bî-terâhî, bî-fütûr, târik-i iktisâb, mücmelen, inkişâf, matmûre-i servet, feyz-i temeddün, bî-ârâm, bî-mühlet, 'asr-ı terakkî, îcâb, tevakkuf, seyyi'ât, pîş-i em'ân, 'ibret, ehl-i cedd ü ictihâd, iltihâk, necât, müttehîd, mâni'-şiken, 'azm, matlûb, rif'at, külfet, hissedâr, 'ayn-ı rahmet, 'avdet, kasem, ric'at, ceche-i mechûd, ravza-i sulh u refâh, kible-i maksûd, Ka'be-i ismet, mülk-i hürmet, cinn-i muhibb, hulûs-ı kalp, 'irfân, münba'is, hüsn-i niyet

'Adl ü İhsân – Deve:

Ser-firâz-ı 'adl, ihsân, Bahr-i Ahmer, sû-be-sû, mezâristân, Köş ü tabl, kisve, 'alem-âsâ, devr-i sâbık, ihsân-dîde, 'unvân, vâdî-i siyâset, ihtimâl, tâlî, şerefdâr, lezzet-i ihsân, meşbû', müstef'id, hissedâr, âsiyân, 'ibret-bîn, sâhib-i im'âm, hil'at, mu'avvec-i düşmen, levha-i ibret, sâhib-i irfân, nağme-i irfân,

Çil Horoz'un Duâsı:

Reftâr, izdiyâd, inkıyâd, âheste, meşy-i 'ibredâr, ârzû-yı sa'y ü gayret, iştidâd, bî-tevakkuf, hatve-endâz, dâd et-, râh, katâ'-ı tarîk, hâfız-ı a'zam, hıfz, sayha-i dehşetşâr, kutb-ı cenûbî, rimâd, dehşet-feşân, iklim-i çâr, sûy-i şimâl, incimâd, serbestâne, meşîk, şîrâze-i sulh u salâh

Gazel-i Azmânî:

Şerefdâr, mütevekkil, keremkâr, bâr-ı sakîl, sebük-bâr, tahammül, bî-zâr, dil-âzâr, cesîmü'l-cüsse, ra'd ü bevârik, zîk-i ma'şiyet, nâçâr, münderis, i'mâr, tenâsüp, 'âr, ikrâr, ihtâr, hezârân, ikbâl, idbâr, edvâr, târîh-i beşer, levha, iş'âr, hâl-i dil

Kaside Cücesi:

Yâr-ı ahvâl-âşinâ, hamd ü senâ, muhterem, hayli dem, nâçizâne, ma'rûzât, ihvân, vâcibü't-tekrîm, fenâ, 'arz eyle-, Yâ Rabbenâ

Görüleceği üzere, şiirlerde geçen kelimeler anlamı kapalılaştırarak bir özelliğe sahip değildir. Vezin ve anlam gereği kullanıldığı görülmektedir.

D. Ahenk

Ahenk, şiirin biçim unsurlarından olmakla birlikte, okuyucunun şiirin ritmini hissetmesi açısından da önemlidir. Hafızada daha kolay yer alması nedeniyle, şairlerin vazgeçilmez unsuru hâline gelmiştir. "Ahenk, şiirin sözleri, kelimeleri, mısraları ve mısra öbekleriyle bir bütün halinde, ideal anlamda kendi iç uyumunu kurarak meydana getirdiği güzel, hoş tını ve sestir. Parçaların uyumlu bir bütün içinde kendi varlıklarını silip güzel bir sese dönüşmesidir" (Çetin 2015: 243).

Cadaloz'un Devesi'nde yer alan şiirlerde "aliterasyon"(ünsüz âhengi) ve "assonans" ile ahengin sağlanmasının yanısıra kafiye ve rediflerle de bu durum desteklenmiştir. Şu beyitte "d", "v", "b", "n" sesleriyle aliterasyon yapıldığı görülmektedir:

"Deve! Hayvânlar içinde ne mübârek hayvân!

Devenin bilmelidir kadrini nev'-i insân" (s.7).

Yine aynı şiirin ikinci beytinde "s", "b" ve "t" sesleriyle aliterasyon yapılmıştır:

"Ne susuz çölleri baştan başa kat' etmiştir

Aç, susuz durmaya etmiş o mübârek hayvân" (s.7)

Şu beyitte de "k" sesiyle aliterasyon yapılmıştır:

“Çöplenirken yine ac çok Kaporoz’dan Kokoroz

Çil Horoz Mollâ bile kaldı yazık bî-dermân” (s.8)

“Hoş Amedî” şiirinde de aliterasyon yapıldığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitte “m” ve “t” sesleriyle aliterasyon yapılmaktadır:

“Hayli demdir tal’at-ı ferhundene müştâk idim

‘Âkıbet teşrîfe lütfen ederek rağbet devem” (s. 10).

Şiirlerde assonansların genellikle “a”, “e” ve “i” sesleriyle yapıldığı görülmektedir.

“Cadaloz işte onunçün bilerek kıymetini

Ediyor nâmını ‘unvân-ı kitâb u dîvân” (s. 8).

“Hele cinn sanki yemez içmez imiş kimse onun

Vermiyor ağzına bir damla su, bir lokma-i nân” (s.8).

“Hörgücünün bir kubbe-i târem-nümây-ı i’tilâ

Gözlerinde müncel’dir lem’a-i safvet devem” (s.10).

Kafiye kullanımına bakıldığında şiirlerde tam ve zengin kafiye türünün kullanıldığı görülmektedir.

Tam Kafiye: kamet devem – hasret devem; ihsân devem – kan devem

Zengin Kafiye: hayvân – insân; engîne – şengîne; izdiyâd etsin devem – inkiyâd etsin devem; şerefdâr devem – keremkâr devem; ahvâl-âşinâ – hamd ü senâ

Redif: Kitapta yer alan şiirlerde “Kâri’lere ‘Arz-ı Hâlimiz”dir şiirinin haricinde “devem” redif olarak kullanılmıştır.

Şiirlerde ahenk unsuru olarak aliterasyon, assonans, kafiye ve redifin kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ

II. Meşrûtiyet’in ilan edilmesiyle beraber oluşan özgürlük ortamı, çeşitli fikirlerin yayılmasını sağlamıştır. Birçok fikir akımının ortaya çıkmasını sağlayan araçlardan biri de basındır. Basının gazete ve dergiler aracılığıyla fikirleri kolayca insanlara aşılması, fikir çeşitliliği arasında bocalayan insanlar ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti’nde yaşayan insanlar da bu fikirlerden etkilenecek, özgürlük kavramını ahlakın ve milliliğin önemsizleştirilmesi olarak

anlamaya başlamışlardır. Bu şekilde, toplumsal birlik çözülmeye başlamıştır. Bu arada basında mizahî dergiler de çeşitlilik göstermeye başlamıştır. İşte, bu dönemde çıkan “Cadaloz Dergisi”, toplumdaki fikir karmaşasının önüne geçmek, ülkedeki insanların ahlakî ve millî bozulmasını engellemek amacıyla yayın yapmaya başlamışlardır. Dergi, ayrıca toplumdaki her kesimden insanı hem eğlendirmek hem de bilgilendirmek amacıyla her ay bir kitap yayımlamaya karar vermişlerdir. Bu kitapların ilki “Cadaloz’un Devesi” adlı bir kitapçıktır. Bu kitapçıkta bir önsöz ve yedi şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerde, “deve” toplumda ağır yükler altında ezilen insanı temsil etmektedir. Devenin, çöllerde, zorlu koşullarda yaşamaya devam etmesini, toplumdaki insanların örnek alması istenmiştir. Zaman, ilerleme ve çalışma çağıdır. Bu zamanda, zararlı fikirlerin ortaya çıkmasına karşılık, toplumun insanların değerlerinden vazgeçmeden, hızlıca ilerlemesi bu şiirlerde ana fikir olarak anlatılmak istenmiştir. Öte yandan, şiirin ahenkli yapısı ve insanların hafızasında kolayca tutulması işlevi göz önüne alındığından, bu fikirlerin şiir aracılığıyla verilmesi de ayrı bir önem kazanmaktadır.

Çalışmamızda, daha önce çevrimyazısı yapılmayan bu kitabın çevrimyazısı yapılmış, günümüz Türkçesine çevrilmiş ve incelenmesi yapılmıştır. Şiir incelemesinde Prof. Dr. Nurullah Çetin’in “Şiir Çözümleme Yöntemi” adlı çalışması önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Büngül, N. R. (tarihsiz). *Eski Eserler Ansiklopedisi*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Cadaloz’un Devesi. (1329 (1911)). İstanbul: Müşterekü'l-menfaa Osmanlı Şirketi Matbaası.(İ.B.B Atatürk Kitaplığı'nın internet sayfasından temin edilmiştir)

Çetin, N. (2015). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Erdem, S., & Sandıkçı, N. (Spring 2015). Nurettin Rüştü ve Cadaloz Gazetesi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*(10/5), 141-158.

Gürsoy, E. & Demir, E. (2014). *Deve Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları

Karaman, H. vd (2014). *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Önkâl, A., & Bozkurt, N. (1994). Deve. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 9, s. 222-226). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Polat, N. H., & Argunşah, H. (2013). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Yılmaz, A., & Özdemir, N. G. (2015, Aralık). Hüseyin Sîret'in "Leyâl-i Girîzan" Adlı Şiiri. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 148-174.

